

Milli mətbuat tarixinin tədqiqinə töhfə

ADA Universiteti “Azərbaycan” qəzetinin (1918-1920) tam külliyyatının nəşrini davam etdirir

Andranikin dəstəsi Şuşaya hücum hazırlanır və əlyövmlər [həzrətdə] Şuşanın 20 çağırımı (verst) bir məsafəsində “Müsləmanlar” adlanan mövqedə vuruşma gedir. Yuxarıda adları yazılmış qəzalarda ermənilər də Andranikin dəstəsinə qoşularaq əməliyyatda iştirak edirlər.

Bu hadisələr, əhalinin həyəcanına və işdən-gücdən qalmasına səbəb olurlar. Bunun üçün də Ağdam Milli Komitəsi teleqramlarla Hökumətə müraciət edərək buna qarşı təcili tədbirlər itxazını [görməsini] rica edir”.

Qəzetin 1918-ci il 7 dekabr 58-ci nömrəsində dövrün qabaqcıl ziyalılarından biri olan Xəlil İbrahim “Azərbaycan Parlamenti dövləti münasibətilə” yazısı isə bu günün oxucusuna Cümhuriyyət hökumətinin demokratikliyindən xəbər verir: “Azərbaycan türkləri həmişə ağılıq, hakimiyyət üçün deyil, hüquq-milliyet və bəşəriyyətin təmini üçün çalışdılarını bir daha isbat edərək, Cümhuriyyətimiz daxilində yaşayan ümumi vətəndaşlarımızı həyatımızın quruluşunda iştiraka dəvət etdilər. Azərbaycanda heç millət, heç sinif, heç silk [təbəqə] hakim ya məhkum ola bilməz. Həmin vətənin həm ağasıdır, həm nöqəri. Hər bir vətəndaş gərək ümumi vətənin səadəti ilə məsud, ələmi ilə müəlləm olsun [kəndərlənsin]”.

Kitabı vərəqlədikcə 1918-ci ildə müxtəlif sahələr üzrə problemlər göz önündə canlanır.

“Bakıda xalq məktəbi müdirlərinin yığıncağı” (16 dekabr, N66), “Maarif müfəttişlərinin yığıncağı” (18 dekabr, N67, 19 dekabr, N68) sərəlvəli yazılar dövrün təhsil problemləri haqqında oxucuda geniş təsəvvür yaradır. Pedaqoq, publisist Fərhad Ağazadənin “Bakıda neft ticarəti və onun müxtəsərcə tarixi” (1918, 5 dekabr, N56) məqaləsi isə müvafiq sahəyə dair dəyərli mənbədir.

“Türkiyədə qadınlıq məsələsi” (3 dekabr, N55) adlı məqalədə qadın hüquqları ilə yanaşı, övlad tərbiyəsinə də diqqət çəkilir: “Bir validənin ağızunda böyüməkdə olan övladına qarşı məhəbbət nə qədər çoxsa, tərbiyənin aldığı şəkil və cəsamət [böyüklüyə görə] o nisbətə də vətəninə məhəbbət olar. Vətənin müfəttiş validələri övladlarını hər tərəfdə qorumaq əsasında binaən [uyğun olaraq], hər bəy meydanlarına qədər gəlir: cəngavərlərin aldığı nişanəyif-tixarını – yarasını sarar, baxar, onu bir çocuğu qədər nəvəsi nəzərlərə qərş edər”.

ADA Universitetinin rektoru Hafiz Paşayev kitabın ön sözündə yazır: “Azərbaycan” qəzetindəki materiallar Azərbaycan Cümhuriyyətinin bilavasitə tarixini əks etdirir. Qəzetin səhifələrində Azərbaycan Hökumətinin qərarları, Parlament üzvlərinin çıxışları, paytaxtda və bölgələrdə baş verən hadisələrin təfərrüatları, müxtəlif təhlillər, xatirələr öz əksini tapıb. Günümüzə xüsusi əhəmiyyət kəsb edən Qarabağ,

Zəngəzur bölgələrinə dair materiallar oxucularda böyük maraq doğuracaqdır. Eləcə də Azərbaycan Cümhuriyyətinin xarici dövlətlərlə münasibətləri, dövrün ab-havası müfəssəl şəkildə qəzetin səhifələrində əks olunub. Ümumiyyətlə, bu qəzetin transliterasiyası Azərbaycan Cümhuriyyəti tarixşünaslığında yeni bir səhifə açacaq və gələcək tədqiqatlar üçün mühüm stimol olacaqdır.

İlk dörd nömrəsi Gəncədə, sonrakı nömrələri Bakıda nəşr edilən “Azərbaycan” qəzetinin 15 sentyabr 1918 – 28 aprel 1920 tarixləri arasında 443 nömrəsi çapdan çıxmışdır. Qəzetin redaktorları müxtəlif vaxtlarda Ceyhun bəy Hacıbəyli, Şəfi bəy Rüstəmbəyli, Üzeyir bəy Hacıbəyli və Xəlil İbrahim kimi dövrün qabaqcıl ziyalıları olmuşdur. Qəzet əksəriyyətlə 4 səhifə həcmində çıxsın da, bə-

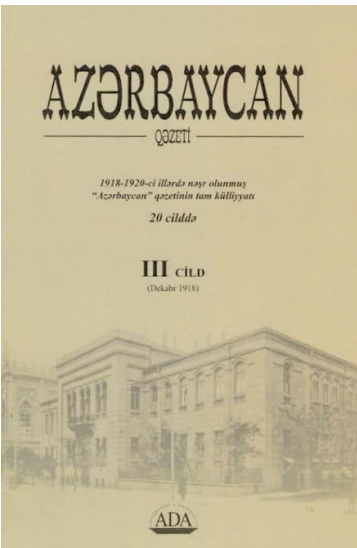
zi nömrələrdə səhifələrin sayı fərqlilik göstərir. Hər səhifədəki sütunların sayı və səhifələrin ölçüsü, qəzetin çap olunduğu 19 ay yarım müddət ərzində bir neçə dəfə dəyişmişdir”.

Qəzetin mətnlərini filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Mehdi Gəncəli, filoloq, tərcüməçi Azad Ağaoğlu transliterasiya edib. Onlar transliterasiya zamanı mətnin orijinallığını qorumaqla yanaşı, materialların müasir oxucu üçün mümkün qədər anlaşılabilir olmasına çalışıblar. Bu səbəbdən bəzi sözlərin imlasını müasirləşdirmək lazım gəlib. Məsələn, “çoq”, “yoq”, “etməgi”, “kibi”, “numero” kimi sözlərin müasir yazılışına (çox, yox, etməyi, kimi, nömrə) üstünlük verilib. Eyni zamanda “teatro”, “qəzetə”, “böylə” kimi bəzi sözlərə toxunulmayıb. Bir tərəfdən, bu sözlər qəzetdə həmişə eyni cür yazılıb, digər tərəfdən də,

mütaliəni çətinləşdirmədən dövrün ab-havasını saxlamağa xidmət edir.

Çətin anlaşılacaq söz və ifadələr üçün cildin sonuna lüğət əlavə etmək münasib görülməyib. Əvvəla, hər dəfə mütaliəni kəsərək lüğətə baxmaq oxucu üçün çətinlikdir, ikincisi, bəzi sözlərin bir çox mənasından məhz hansının nəzərdə tutulduğunu təyin etmək bəzən oxucu tərəfdə qala bilər. Çətin anlaşılacaq söz və ifadələrin necə başa düşülməli olduğu mətnin içində kvadrat mötərizədə göstərilir. Qəzetin hər nömrəsindən sonra əlavə edilən “Qeyd və şərhlər”də oxucular üçün faydalı məlumatlar yer alır. Cildin sonunda “Adlar göstəricisi” verilib. Kitabı elektron formatda da əldə etmək mümkündür.

Xatırladaq ki, 1918-1920-ci illərdə nəşr olunmuş “Azərbaycan” qəzetinin tam külliyyatı 20 cildə olacaq. Bundan öncə çapdan çıxan I cild 1918-ci ilin sentyabr-oktyabr aylarını, II cild 1918-ci ilin noyabr ayını əhatə edir.

1918-1920-ci illərdə çap olunmuş “Azərbaycan” qəzetinin tam külliyyatından III cildi latın qrafikasında nəşr edilib. Layihənin təşəbbüskarı ADA Universitetinin rektoru, səfir Hafiz Paşayevdir. ADA Universitetinin dəstəyi ilə nəşr edilən III cild 1918-ci ilin dekabr ayını əhatə edir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin orqanı olan “Azərbaycan” qəzetində rast gəlinən xəbərlər o dövrün hadisələrinə dair ilkin mənbələrdir. Məsələn, III cildə “Qarabağ əhvalı” (1918-ci il 5 dekabr, N 56) sərəlvəli yazıda oxuyuruq: “Ağdam Milli Komitəsindən və Ağdamda yaşayan Şuşa şəhəri sakinləri tərəfindən Azərbaycan Hökumətinə gələn teleqramlardan görünür ki, Zəngəzur, Şuşa, Cəbrayıl və Cavanşir qəzalarının dağıbasar [dağətəyi] hissələrində toplanmış olan erməni üsyançıları tərəfindən müsəlman əhalisinə olmanın zülmələri edilir.